

СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

Грудень
2022 р.

видання дрогобицьких краєзнавців

Число 8

УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ В КНЯЖИХ ЧАСАХ

(мовою оригіналу)

Бжільництво. Бжільництво у нас мабуть найстарший і найбільш поширений рід годівлі. Бжолі ховали в бортах, – це були спершу природні дупла або діри, вирубані в пнях дерев у лісі, пізніше деревляні колоди, які можна було переносити з місця на місце; дуже рідко стрічається назва улия. Бортью називано також всю пасіку і ліс, де були місця на пасіку. Власники бортей давали їм свої знаки, знамена.

Бжільництво займало дуже визначне місце в продукції і в торгівлі й право дуже ним

віск уживався до освітлення. І мід і віск ішов великими транспортами на продаж за границю.

Скотарство. Годівля худоби в перших часах стояла на Україні дуже високо. Візантійський цісар Константин Порфирородний коло 950 р. пише: «Русь старається мати згоду з печенігами, бо від них вона купує корови, коні й вівці, і з того живе легше й вигідніше, бо з цієї худоби нема нічого на Русі». Аж пізніше скотарство піднялося у нас вище. Рогату худобу може українці розвели й самі з освоєних турів. Сіра українська порода виказує своєю будовою велику подібність до турів, яких роги переховалися до нашого часу. Дещо скористала Україна і від степових кочовиків; нераз із половецьких походів українці приводили стада овець.

Згодом згадуються і наші стада, що пасуться в «полях»: воли, вівці, свині, деколи й кози; є окремі назви волухів і овчухів, пастухів волів і овець. Але ця годівля забезпечувала тільки домашні потреби, давала мясо, молоко, шкіри, вовну для домашнього господарства. На вивіз худоби не було; хіба тільки шкіри домашньої худоби побіч футер із диких звірів ішли на заграничний ринок.

Краще розвинулася годівля коней, що були потрібні не тільки в хліборобстві, але й для війська. Коні йшли до нас від степовиків ще більше ніж рогата худоба чи вівці. Українська кіннота це спочатку відділи наємних торків, берендіїв, половців та інших степових

племен. Згодом розвелися на Україні й свої стада. Так у 1146 р. в чернігівського князя Святослава Ольговича в Рахнах коло Чернигова в лісі було 3000 кобил стадних і 1000 коней. Не тільки князі й бояри мали свої стаднини, але й у селян було досить коней. Волинський князь Володимир перед смертю 1288 р. роздав свої стада «убогим людям, у кого нема коней, і тим, що їм погибли у війні з Телебугою²». Коней доглядали конюхи й конюші. Коні значено п'ятнами. Чи українська годівля доховалася своїх окремих пород коней, про це не можна сказати нічого певного. Все таки бували коні підготовані старанно. В поході Ігоря на половців «були коні тучні вельми»; в дарунках князі дають собі «борзі коні»; кінь, якого князь Мстислав дарував Данилові, був «кінь борзий актаз» (валах).

З домашньої птиці годувалися кури, качки, гуси; у деревлян голуби ховаються в окремих голубниках; згадуються також освоєні журавлі й лебеді.

З чужих звірів згадуються верблюди, що приходили до нас з іншою добичею, добутою на половцях. Серед дарунків, якими обмінювалися князі, стрічаємо також пантер (пардусів).

Хліборобство. Хліборобство тільки поволі займало перше місце серед занять населення. Скорше розвинулося в смузї лугів, пізніше в лісовій стороні. Але вже в часах княгині Ольги деревляни «ділають ниви свої і землю свою». Хліборобська тех-

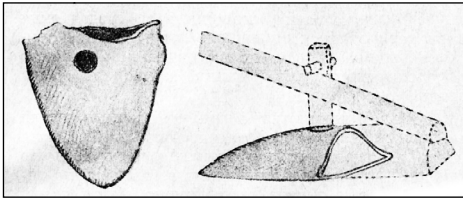

Бортник вибирає мід.

опікувалося. За знищення борти, знищення знамени на ній, за крадіж колоди були назначені високі кари, 12 гривен¹. Мід був тоді найважливішим напитком,

¹ Гривня – це була штабка золота чи срібла, що мала у княжих часах вартість грошей. Золота гривня була два рази легша від срібної, ділилася в Києві на 72 золотники та мала вартість 56 дукатів.

² Телебуга (Тала-буга) був татарським ханом при кінці XIII ст.

Рало княжої доби.

ніка вже дещо вдосконалилася, але в північних околицях ще при кінці X віку вживали старинного рала, нпр. вятичі; де інде був уже поширений плуг. З іншого хліборобського знаряддя вживається рискаль, мотика, роголія (рід мотики), лопата, борона, серп, коса, граблі, ціп. З хліборобських занять знаємо орання, сіяння, жниво; збіжжя вяжуть у снопи й складають у стоги, молотять на тоці, зерно віють. Збіжжя сіяли озиме й яре. Загально збіжжя звалося житом; найбільш поширені роди його були: наше жито (зване рожь), пшениця, овес,

просо, рідше мабуть ячмінь. Умови підсоння були причиною, що в північних землях України сіяно більше жита, в південних пшеницю. Так нпр. волинський князь Володимир завів у Бересті дань із вівса і жита; в Галичині Данило дає князеві Михайлові на прожиток пшеницю; «татарські люди» на Поділлі сіють пшеницю й просо.

Яка велика була хліборобська продукція України в тих часах, на це є тільки деякі натяки. Підчас війни в Чернігівщині 1146 р., всюди стрічаються великі запаси збіжжя; в одному сільці Ігоря на гумні знайдено 900 стогів. Частина збіжжя могла йти на вивіз, особливо в північні землі. Новгород Великий був залежний від українського довозу: в 1141 р. настав голод, бо через війну не надійшли транспорти збіжжя з України. Підчас голоду 1279 р.

литовські ятвяги закупили збіжжя в Галичині чи Волині.

Про неврожай і голод на Україні наші літописи говорять дуже рідко, далеко рідше, ніж нпр. новгородські. Так знаємо, що 1193 р. в Київщині збіжжя не родилося; Патерик згадує про «голодні літа», але без докладнішої дати. Деколи був голод по окремих городах через облогу або взагалі воєнні події. Крім атмосферичних явищ шкодила хліборобству не раз саранча. «В 1094 р. прийшла саранча на українську землю 26 серпня і поїла всякі трави і багато збіжжя; не чувано про це від перших днів у землі українській, що бачили очі наші», записав літописець; подібні записки є в 1095 і 1103 рр.

Іван Крип'якевич

Часопис «Життя і знання». Львів. Березень 1933 р., Ч. 3(66), С. 69-70.

ДЕЩО ПРО НЕСТОРА МАХНА

Постать Нестора Махна (1888 – 1934) у багатьох асоціюється із ватажком селянського руху на Лівобережній Україні 1917 – 1921 років. Про нього знято фільми, а в 2013 р. Національний банк України до 125-річчя його уродин присвятив йому пам'ятну монету номіналом 2 гривні, яка вийшла накладом 30 000 екземплярів. Вочевидь, на таке заслуговує національний герой.

Однак, в українських друкованих джерелах 1930-их рр. він змальований по іншому. Є усі підстави їм довіряти, оскільки написані очевидцями тих подій. Тож яким насправді був Нестор Махно?

В українському громадсько-культурному ілюстрованому двотижневнику «Назустріч» (15.IX.1934), який виходив у Львові, очевидець тих подій Жозеф Кессель у статті «Батько

Махно» пише про нього (мовою оригіналу): «Він зібрав кількох грабінників і розбив із ними касу в Бердянську. Про це йдуть широкі поголоски. Але те, чи Махно вбив власною рукою трьох урядовців, чи лиш одного – неважне! Важне те, що він закуштував убивства, щасливої втечі та грошей, розтрачених по забавах та випивках. Його шалений біг, що пізніше загнав його так далеко, того дня зазначився наперед».

«Таким з'явився Махно з початком 1918 р. в Маріюполі. Він стояв на чолі малого загону, складеного із найгірших

елементів околиці. Коли Махнові забракло грошей і він не міг пограбувати ніякого конвою або багатої власності знищити, ішов він на те місто і давав своїм бандитам волю забавлятися.

Розстріли, погроми, насильство, непросипне п'янство – це незмінна програма забав. Хто мав обороняти мешканців? Більшовики, білі, германо-фільські прихильники гетьмана Скоропадського, повстанці Петлюри боролися за Україну».

«Скрізь за ним лишається трагічний слід зойків, звалищ, стогонів і п'янства. Його загони діляться кожухами, самоцвітами, банковими заставами, бочівками напоїв, жінками. Театральна й анахронічна пишнота супроводжують від'їзди «батька». Він іде від села до села на саях, покритих дорогими килимами й хутрами. Трьох коней, що його везуть, обвішано

упряжжю із справді варварською виставністю. Його кишені повні цяцьок, які він роздає в доброму гуморі. Часто, наслідуючи рухи царів, він дарує хутро по праву володаря, хутро «з його плечей».

Підтвердженням вищевикладеного є інформація про махнівщину в «Українській Загальній Енциклопедії – Книзі Знання», яка виходила впродовж 1934 – 1936 рр. (Львів – Станіславів – Коломия) під головною редакцією Івана Раковського: «Махнівщина відзначалася

примітивізмом суспільних цілей та жорстокістю й насильством у їх здійснюванні, які переходили раз у раз у розбишацтво» (Т. II, С. 663).

В «Енциклопедії Українознавства», яка друкувалася на еміграції впродовж 1955 – 1984 рр. (головний редактор проф. д-р Володимир Кубійович) і перевиданій у Львові в 1994 р., про «батька» зазначається: «Поруч з тим його рух став одночасно й вироджуватися, в ньому почали зростати випадки звичайного

бандитизму, грабіжництва, влаштовування жидівських погромів. Рейди Махна бували блискавичними й переважно несподіваними та відзначалися часто дикою жорстокістю супроти ворогів» [Т. IV, С. 1494].

На монеті, присвяченій Нестору Махну, бачимо напис: «Земля. Воля. Народна влада». Якими та воля і влада були у розумінні «батька», стає зрозуміло.

Володимир Садовий

ДРОГОБИЧ ТА «ПЕРШЕ» КІНО

Історія кіно у місті розпочинається відкриттям першого міського кінотеатру у 1909 році на тодішній вулиці Т. Шевченка (нині вул. А. Міцкевича) і називався він «Sztuka» («Мистецтво»). Пропрацював майже століття. Під час німецької окупації отримав назву «Тон». Після війни назву змінено на «Комсомолец», згодом – «Юність». Нині не існує. У 1911 році на площі Ринок з'явився другий міський кінотеатр «Уранія» (пл. Ринок, 8), який теж мав кілька назв (остання – «імені Кірова»).

У 1930 р. до міста «приходить» звукове кіно, яке закінчує еру німого. Перші звукові фільми, які побачила та почула дрогобицька публіка, були: «Блазень, що співає» (в гол. ролі Аль Джольсон), «Ярмарок кохання» (в ролях Біллі Доу, Гілберт Роланд) та ін. З 1937 р. дрогобичани мали можливість дивитися фільми в кольорі. Одним з перших таких був фільм «Рапона» (1936), який демонструвався у кінотеатрі «Sztuka». Вперше Дрогобич потрапив на кінострічку 21 березня 1912 року, коли у місті горіла «одбензинярня»¹. На

¹ Одбензинярня – завод «Польмін» – Паньствова фабрика олів мінеральних, колишній перший нафтопереробний завод.

Rudolf Valentino i Vilma Banky w filmie „Syn Szeika“

Поштівка-реклама останнього передсмертного фільму Рудольфа Валентіно «Син шейха», який демонструвався в кінотеатрах Дрогобича у 1930-их роках.

жаль, подальша доля цього фільму нам невідома. До слова, у варшавських архівах зберігаються стрічки про місто з 1920-х років.

Найвідомішою акторкою та кіносимволом Дрогобича є Елізабет Бергнер (1897 – 1986), яку називають першою голлівудською актрисою з території України.

Бергнер обожнювали багато відомих людей, зокрема знаменита Марлен Дитріх була загіпнотизована її грою, мріяла буди схожою на неї, адже «чарівною Лізі» захоплювалися тисячі жінок, котрі копіювали її одяг, зачіску, манеру. Вона стала трендом. Дитріх про дрогобичанку якось написала: «Це неймовірно талановита жінка, перед якою усім нам потрібно лише стати на коліна й цілувати її руки, аби вона

освітила нас хоча б частинкою свого Генія!».

До речі, у німецькій столиці є меморіальний камінь у парку імені Елізабет Бергнер. Що цікаво, саме Берлін часів Гітлера став першим містом, де провадили процес із заборони фільмів за її участі. Також у Берліні ми можемо знайти пам'ятну таблицю Бергнер, яку встановлено у 30 річницю її смерті – 12 травня 2016 року на віллі, де вона проживала востаннє в Німеччині перед еміграцією. Саме в Берліні почався її «великий старт» у світ, коли вона зіграла роль у п'єсі «Свята Йоанна», яку написав нобелівський лауреат з літератури Джордж Бернард Шоу. Як бачимо, чужі міста, на відміну від нашого, шанують талановитих титанів! А їх, повірте, є чимало.

Олег Стецюк

БОРИСЛАВ ПЛАЧЕ

(з недалекого минулого)

Колись Борислав Івана Франка сміявся, а тепер плаче. Є надчим плакати. І я, хоча й не бориславець, плачу за втраченою славою цього міста, за його підприємствами, які канули у небуття. А їх понад тридцять! Хто зруйнував ці підприємства, хто на них нагрів руки, де були «патріоти», які допустили таке?

Для прикладу, у місті був чудовий фарфоровий завод, відомий мені дуже давно, бо, як учитель, не раз проводив там екскурсії. Про нього багато міг би розповісти колишній інженер фарфорового заводу Зеновій Яремко, який зібрав і описав історію майже цілковитого знищення колись потужної економіки Борислава. Про це підприємство могла би чимало розповісти письменниця Галина Пагутяк, яка працювала в живописному цеху.

Під час фінансової кризи, перших років незалежності, майже половина Дрогобиччини вижила завдяки тому, що продавала сервізи «Зимонька», «Паморозь» та інші вироби бориславського фарфорового заводу. Деякі сучасні «стовпи бізнесу» тоді замовляли цілі купе в поїзді не для людей, а для сервізів, щоби доставити їх до столиці Росії, заробивши так стартовий гріш. Тепер вони хизуються готелями, гуртівнями, крамницями.

При цьому заводі існував невеличкий музей, в якому зберігалися всі зразки виготовленої продукції, але передусім найкращих виробів, зокрема й авторських. Де ж вони? Там, де сам завод. Його розікрали не москалі, а свої доморощені «патріоти», вивезли на продаж за кордон.

А які чудові народні майстри працювали в художньому цеху! Хто би міг подумати, що від нього нічого не залишиться?!

Мало хто знає, що у 1960 р. в Бориславі відкрили авторемонтний завод, на якому навіть випускали автобуси «Борислав». Де він? Чи є фото цієї бориславської екзотики?

На вулиці Гірній 22 поки що стоїть будинок першої у Європі електростанції, спорудженої у 1922 році, яка працювала на природному газі. Біля неї височило будівельне диво міста – найвищий комин. Розібрали його у 2007 році. Ніхто не пустив сльози за ним, потрібна була цегла для приватних забудов нових багатіїв. Нікому не спало на думку залишити його як пам'ятку науково-технічного прогресу свого часу та для промислового туризму.

Чого лишень вартий був водяний млин на Гуковій Горі, що належав німецькій династії млинарів Томасів! У міжвоєнний період ним володів Йоган Томас. Це було й справді зразкове господарство – так званий оазис німецької куль-

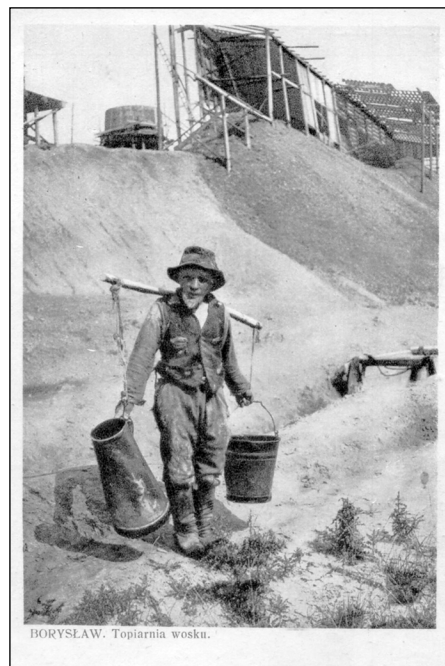
тури, чистоти, акуратності, ладу. У господарстві тримали расову худобу, коней, птицю, навіть екзотичних тварин.

А яким прекрасним був величезний сад фруктових дерев! Це близько двохсот сортів! За радянської влади там був колгосп, який довів усе до руїни. Згодом руйнацію довершили інші установи.

Слід сказати й про озокерит. У 1854 році в Бориславі натрапили на його великі поклади, які називали «земним воском». У 1862 р. із нього почали виготовляти свічковий парафін і мастила для паркетної підлоги. Найдешевші бориславські свічки заповнили мало не увесь ринок Австро-Угорської імперії. Остання свічкаря найдовше працювала на Мражниці. Робітники на шахтах озокериту добре заробляли. Про це свідчить те, що у 1902 р. власним коштом збудували костел Св. Варвари, тепер – греко-католицька церква Св. Анни. Копальню озокериту (нині – шахта №1) було відкрито у 1880 році. За радянської влади вона належала до озокеритного рудоуправління. Варто знати, що у світі було тільки два озокеритні родовища – у Бориславі та Аргентині. Тепер діє лише одне, адже бориславську шахту затоплено. Пам'яттю про підприємство залишається кабель, протягнений між Францією та Англією через протоку Ла-Манш, при виготовленні якого використали бориславський озокерит.

У другій половині XIX ст. його також використовували для ізоляції міжконтинентального телеграфного кабелю між Європою та Америкою, прокладеного дном Атлантичного океану.

Така сама доля спіткала й алмазний завод, який за екс-

Фабрика топлення воску.
Накладом книгарні Й. Егіта
в Бориславі, 1920-ті рр.

портним потенціалом перевершував усі підприємства Дрогобиччини. Мало хто знає, що Україна була європейським монополістом із виготовлення штучних алмазів, позаяк подібні заводи були тільки у США та Канаді. Сьогодні всі наші заводи знищено, американці ж стали світовими монополістами.

Згадаймо й Бориславський хімзавод у Губичах, де функціонував найпотужніший в Україні цех із виробництва лаків та емалей. Працювати на ньому було престижно. Завод побудував власним коштом гуртожиток сімейного типу на 108 квартир, який було заселено у 1992 році. У січні того ж року підприємство вийшло з-під юрисдикції союзного підпорядкування, перейшло в українську власність і стало Бориславським виробничо-торговим підприємством «Галлак». Щоправда, перед тим його встигли розікрасти, великі кошти було відправлено в центр. Незважаючи на це, «Галлак» вижив, мав широкі міжнародні зв'язки з такими самими підприємствами в Польщі, Угорщині. На підприємстві навіть діяла власна науково-дослідна лабораторія, у якій в 1990-х роках працювали п'ять кандидатів наук. Вдумаймося лише: до 1999 року було розбудовано широку торгову мережу фірмових магазинів і гуртівень по всій території України! Суттєво зменшився вплив усіляких посередників під час реалізації продукції. За тодішньої інфляції завод вистояв і навіть збільшив випуск продукції, розширив її асортимент.

Але хтось із верхів наврочив, не сподобалося комусь успішне підприємство. Навесні 1998 року місто масово заповнили «зелені чоловічки» у вигляді російських бізнесменів із Пітера, Казані. Ці новоспечені іноземні інвестори обіцяли рай на нашій землі,

як колись Троцький, Ленін. Наші москвофіли, журналісти наввипередки почали їм підспівувати. Акції від людей було скуплено за інфляційні копійки. Нові власники не потребували успішного підприємства, а хотіли неуспішної зруйнованої України. Завод припинив своє існування і тисячі робітників zostалися без роботи.

Взуттєва фабрика на вулиці Леніна, яка була філією львівської фірми «Прогрес», також пішла у небуття, після неї – славнозвісна «Нетканка» – фабрика нетканих матеріалів. Така сама доля спіткала й хімічний завод «Галлак» у Губичах, фарбу якого вважали найкращою в Україні. Услід за ним занепав НДІ «Синтез» – науково-дослідний інститут із секретним заводом п/с 702, який виготовляв охолоджувальні рідини для ракет. Ось яка передісторія заводу.

Замість малого газобензинового заводу у 1947 році було відкрито хімічну лабораторію, яка поступово розширювалася й перетворювалася на секретне хімічне підприємство. Про його місце в СРСР свідчить те, що на цьому підприємстві працювало кілька докторів хімічних наук, серед яких Василь Устинович Шевчук, та понад десяток кандидатів хімічних наук, серед них – Борис Гриненко, а також головні інженери – Беркович, Антін Кишовара, директор Юрій Паздерський. На заводі виробляли ацетилен із метану. Перед тим його виробляли тільки з карбіду, але виробництво було дуже затратним. Виготовляли також надзвичайної чистоти кремній, який постачали для всієї електроніки СРСР. При цьому заводі існувала надсучасна лабораторія, керівником якої у 1962 році призначили відомого вченого Романа Кучера (1925-1991), який у 1964 році захистив докторську

дисертацію, переїхав до Львова, став професором, академіком. У лабораторії працювало понад десять науковців, кандидатів наук. Завод перетворився на кузню першокласних кадрів для СРСР. Станом на 1982 рік на підприємстві працювало 1300 працівників.

Далі припинили своє існування м'ясокомбінат та хлібокомбінат, які були розташовані поряд, багато інших дрібних підприємств. Газопереробний завод став просто цехом Долинського газопереробного підприємства й хоча б таким чином зберігся. Такі підприємства, як Меблева фабрика, БЕЛМЗ – Бориславський експериментальний ливарно-механічний завод, ще с'як-так дихають.

У 1964 році в Бориславі запрацював один із перших панорамних кінотеатрів СРСР. Коли там демонстрували художній фільм «Білий птах із чорною ознакою» українською мовою, місто перетворилося на справжній відпустовий центр. Неначе на прощу, сюди поспішали люди з Дрогобича, Трускавця, Стрия та сіл району запричаститися тим українським дивом. Нині кінотеатр у занедбаному стані.

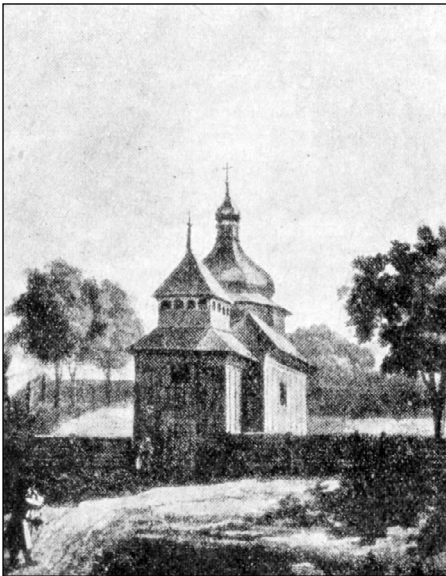
Борислав за Австро-Угорщини та міжвоєнної Польщі вабив з усього світу авантюристів, бізнесменів, ділових людей та й просто злодіїв, які намагалися тут розбагатіти, і це їм вдавалося. За радянської влади місто також не пасло задніх. Згодом почало нидіти та на очах чахнути. Багато мешканців виїхало за кордон у пошуках кращої долі. Єдине, що нам залишилося, – руїни та розбиті дороги. Подібна ситуація була в Дрогобичі, Стебнику та по всій Україні.

Петро Сов'як

ШЕВЧЕНКО НА ВОЛИНІ

(мовою оригіналу)

Восени 1846 р. Т. Шевченко виїхав на Волинь, щоби зробити малюнки з пам'ятних будівель, могил та місцевостей, зібрати народні оповідання, пісні, казки, тощо. Під час тої поїздки був поет у Почаєві, а між іншим також у селі Вербці та Секуні на Ковельщині. Малюнки з цієї подорожі переховуються в музеї

Церква у с. Секуні, малюнок Т. Шевченка з 1846 р.

Тарновського в Чернигові та видані в праці Новицького – «Т. Шевченко як маляр», Львів, 1914 р.

Будучи в с. Вербці я старався розпитати найстарших селян, чи не оповідали їм їх батьки або діди чого-небудь про побут в їх селі Тараса Шевченка, але не міг нічого довідатися.

Натомісць в селі Секуні старі селяни оповіли мені, що як запам'ятали їх батьки, якийсь пан, що звався Шевченко, приїздив до їх села і переглядав документи в церкві. Далі, оповідають, що Шевченко намалював запрестольний образ Матери Божої, що тепер переховується в цвинтарній капличці, котра побудована зі старої церкви. Після ближчих досліджень я прийшов до переконання, що образ той є типовим для кінця XVII або початку XVIII ст. На золотім тисненім квітами тлі Мати Божої в короні й намисті. Спід образу поділений на маленькі квадратики, і в кожному з них

Образ Богородиці у с. Секуні, відновлений (за переказом) Т. Шевченком.

були колись постаті фундаторів в молитовних поставах.

Але в оповіданнях селян всеж таки зерно правди є, бо образ, як це видно, був колись кимсь майстерно відновлений. Можливо що й Шевченком, якому приписують його намалювання.

Часопис «Життя і знання». Львів. Березень 1933 р. Ч. 3(66)

ДЕЩО ЗІ ЗВИЧАЇВ У ЛЬВІВСЬКІЙ ШКОЛІ ТА БУРСІ

(мовою оригіналу)

Перша українська середня школа у Львові повстала 1586 р. при Успенським братстві. Тодішні львівські міщани були люди заможні, за купецькими справами їздили в далекі сторони, бачили культуру інших народів та і своїм дітям бажали дати вищу освіту. Братську школу називали «грецько-словянською школою» тому, що головні предмети навчання в ній були церковно-словянська і грецька мови.

Словянської мови вчили в нижчих класах із церковних книжок, на «Часослові» та «Псалтирі». Діти вчилися спершу пізнавати літери і складати слова, потім виучувалися різних місць напам'ять, нарешті мали зрозуміти зміст і його переказати. Грецька мова була потрібна міщанам

для торгівлі, бо багато львівських купців їздило по крам у грецькі краї й до Константинополя. Братство видало для своїх учнів грецьку граматику «Адельфотес» 1591 р. В вищих класах читали грецьких письменників. Пізніше на місце грецької мови вчили латинської. Учні мали вправлятися в чужих мовах, їм не вільно було говорити у школі «простою» мовою, вони повинні були вести розмови словянською або грецькою мовою.

При читанні чужих письменників молодь пізнавала основи, як писати вірші (поетика) та складати промови (реторика). Це знання було потрібне у практичному житті, бо молода людина нераз мусіла пописуватися гарною віршею або

промовою. З грецьких і римських письменників училася молодь історії і філософії (науки життєвої мудрості). Поза наукою чужих мов і письменства в тодішній школі вчили небагато; дуже мало рахунків – тільки початкові дії, дещо з науки про календар, щоб уміти обчислювати церковні свята, майже нічого з географії і природи, дещо співу й музики, часом рисунки.

Наука відбувалася двічі на день, зранку і сполудня. Влітку приходили учні до школи в 9. годині, взимі сам учитель назначав час, коли молодь має зійтися. Зранку вчитель перепитував учнів лекції з попереднього дня й поясняв нове; сполудня під оком учителя учні вивчали завдані лекції, писали вправи, перепитували один одного. В суботу було повторення науки з цілого тижня, й тоді також неслухняні хлопці діставали кари («субітки» – «памятне до чаші шкільної»).

Учнів у школі трактували всіх однаково. У порядку школи було написано: «Багатий над убогим у школі нічим вищий не має бути, тільки самою наукою, – бо ж тілом усі рівні». «Учитель має вчити й любити всі діти однаково, і синів багатих, і сиріт убогих, і тих, що ходять вулицями поживи просити». Але пильніші учні, за тодішнім звичаєм, мали сидіти на перших місцях; «Котрий більше вміє, сидітиме вище, хоч би був і дуже вбогий; котрий менше вмітиме, на підлішому місці має сидіти».

Учні самі мали утримувати у школі лад, а робили це за означеною чергою. «Двох або чотирьох хлопців, на кожний тиждень інший, мають стояти на сторожі. Від цього ніхто не має відмовлятися, як на нього прийде черга. Обовязок їх буде прийти раніше до школи, школу підмести, в печі запалити й у дверей сидіти, пильнувати всіх, що входять або виходять; а тих, котрі б не вчилися, пустували або у школі неспокійно стояли, або до дому йдучи непристойно поводитися, – тих мають записати і про них сказати, де треба».

Школа була приміщена в будинку братства при Руській вулиці, біля церкви Успення. Спершу школа була деревляна, опісля побудовано муrowаний одноповерховий будинок, де разом зі школою містилася друкарня. Дах був укритий гонтою, з коминами й ринвами, вікна з віконницями, двері запиралися на колодку. Під будинком були великі склепи (льохи), які

братство наймало купцям на склади овочів, вина й ин. На подвіря заїздили фіри, під школою все було багато гною і сміття. У шкільних кімнатах були кахлеві печі, столи й лави, на стінах образи.

Школа правила й за бурсу. У школі жив один із учителів, що був рівночасно дяком; під його доглядом жили бідніші хлопці, що помагали йому в церкві. Удержання давало їм братство. Старші учні співали в хорі, служили до Служби Божої, дзвонили подзвінне; вони мали також обовязок помагати молодшим учням у науці, деколи переписували рукописи, виправляли помилки (робили коректу) до друкарні, ходили з посилками. Бурсацька їжа була дуже проста, невибаглива. У буддень бурсаки діставали пшоняну кашу, горох, часом мучні страви, на омасту – солонину або олій. На більші свята їли мясо, білий хліб, часом мали й пиво, а то й горілку... Страви не все було досить для бурсаків, і бідні учні, «нищі» або «павпри», мали дозвіл ходити по місті, просити милостині в міщан...

Бурса мала свій правильник, докладні приписи, як мають жити бурсаки.

Вранці хлопці вставали, як задзвонив уперше дзвіночок (сигнатурка) у церкві; клякали зараз і відмовляли ранішні молитви. Потім один зі старших, якого звали «дзвінником», ішов на вежу і дзвонив на утреню. Після снідання всі йшли до церкви, й там залишалися на частину утрени й на цілу Службу Божу. До церкви мали входити «скромно й тихо, порядком серединою церкви, не ховатися за стовпами». Так само в порядку виходили з церкви. Пізніше старші учні йшли до школи, а малі мали служити в церкві. Як настав час на велику Службу Божу, «дзвінник» ішов до старого (сеніора) бурси просити благословення; потім виходив на дзвінницю, дзвонив у «сигнатурку», а тоді сходилися інші і дзвонили в дзвони. При Службі Божій співали хором. Після Богослужби малі хлопці верталися до бурси й тут училися під наглядом старших учнів.

У бурсі були різні шкільні уряди, що їх бурсаки відбували за чергою що-тижня.

Будильник мав обовязок уранці позапалювати свічки й будити всіх тих, що на знак дзвінка не встали з ліжок.

Дзвінники дзвонили на дзвіниці перед

Богослужбою; не вільно було їм ані занадто поспішатися, ані припізнюватися.

Вікнохоронителі повинні були позамітати кімнату й сіни, повитирати вікна ганчіркою, очистити столи і всю обстанову, а й пильнувати цілий день, щоб бурсаки не побили вікон та не писали й не рисували на стінах вуглем.

Смиренноділець мав щоденно замітати перед бурсою й пильнувати, щоб ніхто не викидав перед вікна сміття й не виливав помийв; до цього уряду призначували старших, сильних студентів.

Свіщеносці мали приготувати вугілля до кадильниці священикові і світити та гасити свічки у вівтарі.

Чтець мав читати в церкві псалтирю або канони; до того вибирали таких, що читали плавно.

Служитель хворих мав доглядати недужих бурсаків, перестилати їм постіль, а також до-

бувати для них харчі.

Філякс (сторож) чистив бурсацький казанок, мив миски, тарілки й ложки та ділив між бурсаків страву.

Бурсаки брали участь у різних братських святах і прикрашували їх своїми виступами. У суботу перед Квітною неділею ходили вулицями з квітками й «багнятами» (лозами) та співали «Осанна во вишних», але львівський магістрат не дозволяв таким процесіям переходити ринком. У страсний тиждень учні, разом з учителем, убрали «божий гріб» в Успенській церкві, прикрашували його мальовилами, різнокольоровими лямпами й ин. Тоді школа давала і страсну виставу, де зображували Христові муки. На Різдво ходили з вертепом і з рідзвяними віршами.

Іван Крипякевич

*Часопис «Життя і знання». Львів.
Червень 1934 р. Ч. 6(81). С. 168-169.*

А ПРИЧИНОЮ ЧАРКА ВИНА...

(мовою оригіналу)

Хто з вас не знає образу славного італійського маляра Леонарда де Вінчі «Остання Св. Вечеря»? Але мало хто з вас знає оповідання, зв'язане з повстанням цього образу.

Коли великий мистець хотів малювати обличчя Христа, яке сьогодні у всіх нас викликає таке сильне вражіння, був у великому клопоті. Ніяк не міг знайти серед живих людей такого обличчя, після якого міг би був малювати. Цілими тижнями та місяцями ходив він по вулицях, різних площах, по всіх церквах та шукав за відповідним обличчям. Вкінці, побачив він в одній церкві в часі Служби Божої якогось молодця, що гарячо молився. Постать молодця, з довгим волоссям, що спливало кучерями з голови,

ніжне, благородне обличчя, відразу впало мистцеві в око. Він походив від знатної, шляхетської родини. Коли Леонард розказав йому про своє бажання, він радо згодився.

Минули літа. На великому образі виринали з під руки мистця одні постаті за другими. Тільки одної постаті а саме Юди не міг ніяк намалювати.

Хоч літами цілими шукав по різних містах, тяжко йому було знайти чоловіка з обличчям Юди.

Тоді почав шукати в дільницях міста, де по шинках перебували розбишаки, злодії та інші негодяї. І тут вдалось йому знайти осібняка, якого уявляв собі в своїй фантазії: непевний погляд в очах, злочинні риси лица, що багато говорили

про його моральний упадок. Був п'яний, але зрозумів, що зможе добре заробити і тому радо згодився на пропозицію Леонарда бути йому моделем до Юди в образі Св. Вечері.

В часі праці пізнав Леонардо, що цей п'яниця-злочинець є тою самою особою, що колись перед літами була йому моделем для величньої постаті Христа. Страшно змінився! Обличчя, що колись виявляло божеську сердечність та ніжність, це саме обличчя тепер було образом пристрасної жадоби.

Через пристрасність до чарки зійшов нещасний на манівці, відчужився від родини і попав у життєве багно. Із Христа – Юдою став. Страшне, але правдиве!

*Часопис «Відродження».
Львів. Березень 1937 р. Ч. 3, С. 56.*